

Тамара Скрипник
м. Київ, Україна

Поетика морфолого-синтаксичних і лексико-семантичних особливостей сонета № 66 В. Шекспіра в оригіналі і перекладі

The article deals with the composition of William Shakespeare's sonnet 66 and analyses its grammar, vocabulary and stylistics both in English and in Ukrainian and Russian translations. The author shows how the sonnet's grammatical structures and lexical-stylistic means help to deliver the poet's message to the reader.

Keywords: William Shakespeare, sonnet 66, lyrical character, background skills, syntax, lexis, conjunction.

На відміну від творів інших поетів елизаветинської епохи, у сонетах В. Шекспіра поєднується лексика дружніх послань і гнівних інвектив, слова низького стилю і громадянська лексика. Все це не відповідало в ті часи канону створення жанру сонета. Отже, сонет № 66 – це гнівна інвектива (лайлива промова) несправедливому суспільству, що руйнує мрії, таланти, життя людей. Ліричний герой звертається з промовою до адресата, чиє ім'я 400 років було таємницею В. Шекспіра.

Фонові знання, як тематична пресуппозиція, розкривають прихований сенс твору, його загадку. Завдяки розкриттю фонових знань читачем усвідомлюється і збагачується розуміння закладеного автором повідомлення, але не висловленого ним або прихованого ним сенсу. У нашому дослідженні тематичною пресуппозицією є відомості про адресата сонетів В. Шекспіра, представленого ініціалами W. H. Називали кілька претендентів на роль адресата сонетів, що мали такі само ініціали. Після відкриття архівів графа Саутгемптона стало відомо, кому поет присвятив більшість сонетів. Генрі Різлі, 3-й граф Саутгемптон (1573-1624) – один з адресатів сонетів Шекспіра. Його ініціали W.H. Автор розмірковує над станом сучасного суспільства і у відчай звертається до свого друга, W.H.

Зміст сонету відтворює думки ліричного героя про жорстоку реальність життя і ганебні пороки сучасного суспільства, яке оточує його. Це породжує в ньому почуття розчарування і болю, бажання покинути цей світ.

В. Шекспір: Tired with all these, for restful death I cry... [1, с. 76]

Д. Паламарчук: Стомившись, вже смерті я благаю... [2, с. 107]

С. Маршак: Зову я смерть.Мне видетъ невтерпеж...

Ліричний герой двічі повторює “Tired with all these...”– це крик його змученої душі, він не бачить нічого світлого навколо себе. Але він виявляє здатність піднятися на нову моральну висоту заради свого друга: “Save that, to die, I leave my love alone”. Згадка про друга, думка про те, що йому буде ще гірше самотньому, примушують ліричного героя залишитися у світі. Тільки пам’ять про друга допомагає йому вижити. Слова «пам’ять» немає в сонеті, Воно є імплікатором, тому що слово «пам’ять» усвідомлюється ситуативно у підтексті.

Композиція сонета № 66 обумовлена ідейно-змістовими особливостями твору. Сонет написано у формі одного складносурядного речення і складається з 12 рядків і двовірша. Ускладнена архітектоніка речення слугує додатковим засобом відтворення основної ідеї. Редуплікація (повторення синтаксичної синтагми “Tired with all these” у першому рядку сонета і у двовірші) використовується для підсилення ідейного змісту сонета. Також ця повторювана синтагма з’єднує два абзаци, дві амбівалентні ідеї – думки про смерть і життя, висловлені ліричним героєм. Все речення є складносурядним і складається з двох основних речень. Перше з них є складнопідрядним, в ньому до головного речення “for restful death I cry” є 11 додатків, з яких 10 приєднуються сполучником and– у такий складній формі змальовується незліченна кількість пороків суспільства і стан відчаю героя. У складносурядному перше речення дає багатий матеріал для дослідження бінарної опозиції лексико-семантичних синтагм, як компонентів речення. Однак не всі компоненти мають якості самостійного повідомлення. Їм притаманна смислова організація простого речення, але вони не мають його основної якості як комунікативної одиниці – смислової закінченості окремого повідомлення. Їх не можна виокремити з ускладненого речення й надати їм статусу самостійного, наприклад: “As to behold desert a beggar born”, “And purest faith unhappily forsworn” та інші. Причому один компонент, одна ознака змальнованої картини суспільства не може обумовити висловлене бажання у першому реченні “for restful death I cry” (у перекладі Д. Паламарчука: «смерті я благаю»), бо окремий компонент не передає значення цілого й не виступає як самостійне повідомлення. Окремо взяті компоненти не створять такого вражаючого ефекту душевної трагедії, яка змальована у першому реченні: “for restful death I cry”. Якістю завершеної комунікативної одиниці наділено тільки речення в цілому. У творі все речення з його складною будовою являє загальну картину суспільства з погляду ліричного героя.

Будова речення є важливим фактором. В англійській мові прийнята така форма: підмет + присудок + другорядні члени речення (означення,

додаток, обставина). У ролі додатків речення у сонеті вжито узагальнені поняття: *needy, Faith, Honour, Virtue, Perfection, Strength, Art, Truth*, що належать до категорії абстрактних іменників. Вони передають інформацію в цілому, не виокремлюючи аспекту дійової особи, тобто є неозначено-особовими. Автор застосовує прийом апелятивної лексики з метою показати важливість їх значення. Ще однією особливістю ускладненого речення є комплекс декількох модальностей та форм часу кожного дієслова: *tired, cry, born, misplaced, controlling*, (*tired* – утомлений – пасивний дієприкметник минулого часу; *cry* – гукаю – дієслово теперішнього часу, *born* – народжений – пасивний дієприкметник минулого часу; *misplaced* – зневажена – пасивний дієприкметник минулого часу; *controlling* – контролюючий – активний дієприкметник теперішнього часу). Вони передають дію героя у різних модальностях часу. У першій предакації дії конкретної особи – “*I cry*” – у теперішньому часі, його попередній стан – у минулому, завдяки діям інших – “*tired with all these*” – цих інших названо займенниками *all these*.

У двовірші граматична зв'язка “*would I be gone*” у категорії часу дієслова *Future in the Past* представляє складну часову організацію дії ліричного героя – майбутнє у минулому. Застосований прийом темпоральності розкриває широку площину часу, в якому відбуваються дії ліричного героя і суспільства. Також у двовірші присутня інверсія у вигляді іншої часової площини, де відбувається уявна дія (*to die* – умерти – дієслово у формі невизначеного часу). Кожен присудок інверсії (*save, die, leave*) у цьому реченні є не випадковим, він обумовлений попереднім контекстом. Вони дозволяють зробити висновок про схильність ліричного героя до дії, а не до споглядання.

У двовірші розкривається емоційний стан ліричного героя, втомленість і зневіра у всьому, але згадка про друга рятує героя від загибелі. Імплікантно висловлюється думка про те, що пам'ять про друга повертає героя до життя.

Аналізуючи останній рядок сонета, доходимо висновку про те, що ліричний герой ще не прийняв остаточного рішення, він тільки розмірковує над своїми діями та їх наслідками. Дослівно: «рятуючи це, померти, я залишаю мою любов самотньою». Тобто, компоненти речення знаходяться у причинно-наслідковому зв'язку. Причина – «утомлений всім цим», наслідки – «я залишаю мою любов самотньою», між ними – міркування, думка героя ширяє в різних часових просторах.

В. Шекспір: *Save that, to die, I leave my love alone.*

Д. Паламарчук: *Та вмерти не дає любов твоя.*

С. Маршак: *Все мерзостно, что вижу я вокруг...*

Но как тебя покинутъ, милый друг

У сонеті В. Шекспір упевнено уживає позитивне ствердження “I leave my love alone”, тоді як Д. Паламарчук використовує заперечувальну частку «не», і речення має характер заперечення. У перекладі С. Маршака висловлено міркування про побачене суспільство і висловлен намір не покидати Друга. Отже, кожен з них створив особливий образ ліричного героя.

Ще однією з особливостей композиції сонета є приклад уживання сполучника “and” як анафори (повторювана рима на початку поетичного рядка). Повторити одне слово 10 разів і розташувати його на єдине можливому і, найголовніше, на постійному в конструкції речення місці – це неабияка художня сміливість і поетична майстерність. Майстерність у тому, що обумовлена ідеєю та змістом лексична тавтологія (повтор) створює у свідомості читача враження нескінченного переліку різноманітних пороків суспільства, що й обумовило попередньо заявлену героєм позицію: “for restful death I cry”. Повтор сполучника “and” слугує організаційним моментом композиції, створює суцільний мовленнєвий потік, що запобігає його членуванню на катрени. Створюється монолог, який характеризує і суспільство, як негативний образ із негативними діями, і одночасно образ ліричного героя з позитивними ідеалами.

Сполучник “and” призначений не тільки для створення внутрішньої організації твору, він ще й унаочнює і композицію сонета, і образ суспільства, що протиставлений герою. Обумовлена ідеєю твору тавтологія сполучника “and” і константне місце його розташування на початку рядка сприяють тому, що у сильній позиції опиняються синтагми, які змальовують позитивні якості людської моралі. Вони вимовляються з логічним наголосом, тому що є ідеалами ліричного героя (рядки 4-9 та 11 у тексті оригіналу). Просодично (співвідношення ритміко-інтонаційних особливостей у віршуванні) позитивні ідеали “purest Faith, gilded Honour, maiden Virtue, right Perfection, Strength, Art, simple Truth, captive Good” знаходяться у сильній позиції. Також сполучник “and” приєднує два ускладнених додатки, що змальовують негативні образи суспільства: “And needy”, “And Folly”

Складність застосування сполучника “and” представлена у багатьох перекладах сонета. Д. Паламарчук блискучо виконав зазначену автором умову, розташувавши сполучник I як анафору на 10 рядках. Він дотримався заданої архітектоніки речення. Російські перекладачі Б. Пастернак, В. Ніколаєв, В. Кушнер, О. Шаракшане також дотрималися заявленої автором умови. С. Маршак приєднав російським сполучником «и» тільки 8 додатків. У перекладі М. Чайковського

сполучник замінено словом «раз» у значенні «якщо». О. Румер використав сполучник «как», у перекладах І.Астерман і В. Орла ужито прийменник «от».

Тавтологічним повтором є початки сонета та двовірша, вони утворюють композиційне коло. Замкнулося коло – починаються дії: “would I be gone, save that, to die, I leave...”. Іншою модифікацією повтору є синтаксичні паралелі у рядках з 3 по 9, наприклад:

And purest Faith unhappily forsworn,
And gilded Honour shamefully misplaced

Дійова особа, підмет у реченні, не вказується, називається лише предмет її дії (додаток) та ознака предмета: “purest Faith”, “gilded Honour”. Лексичні повтори також становлять вагому частину тексту. Серед них є синонімічні повтори однакового емоційного забарвлення: “beggar – needy” (у 2 та 3 рядках). Значення цих синонімів не є тотожним, українською вони перекладаються як «жебрак», «бідний», «нужденний». У перекладі Д. Паламарчука вжито лише одне слово «в злиднях», інше слово усвідомлюється імпліцитно, у контексті. С. Маршак ужив слова «подаянье» та «простота» як дуже далекі синоніми, але такі, що передають «дух» тексту, відповідають ідейному замислу створення образу суспільства.

В.Шекспір: As to behold desert a beggar born,
And needy nothing trimmed in jollity

Д. Паламарчук: Бо скрізь нікчемність в розкоші сама,
І в злиднях честь доходить до відчаю

С. Маршак: Достоинство, что просит подаянье,
Над простотой глумящуюся ложь

У порядку наростання ознаки якості цих синонімів їх можна розташувати таким чином: “needy, beggar.” Синоніми “Honour (gilded)” і “Virtue (maiden)” належать до різних смислових спільнот і, відповідно, означають «честь», «пошана», «повага», «добродійність», «гідність», «цнотливість». Синонімічні поняття “perfection” і “strength” також належать до різних лексичних гнізд, але у контексті твору набувають обидва позитивного значення.

Після першого головного речення “for restful death I cry” подано 8 ускладнених додатків, які трактовані як позитивні тези, що імпліцитно характеризують ліричного героя. Кожній тезі протиставлено антитезу, як втілення пороку суспільства.

Позитивна теза:	Антитеза:
purest Faith (чиста віра)	forsworn (зречена, від слова «зректися»)
gilded Honour (позолочена честь)	shamefully misplaced (ганебно)

maiden Virtue (дівоча честь)	зневажена)
right Perfection (справедлива гідність)	strumpeted (зганьблена)
Strength (сила)	disgraced (збезчещена)
Art (мистецтво)	disabled (скалічена)
simple Truth (проста правда)	made tongue- tied (зроблене безмовним)
captive Good (полонене добро)	simplicity (простацтво)
	captain ill (командир поганий, лихий).

І тільки в одному додатку на першому місці вжито слово, що має негативне значення: “folly”(безумство, глупство). У бінарній опозиції до нього знаходиться слово позитивного значення: “skill” (майстерність).

Текст сонета набуває значної емоційної сили впливу на читача завдяки морфемам, що надають предмету ознаки ще вищого ступеня: “pure faith – purest faith”, “gold and honour – gilded honour“. Слово “happy” (щасливий) із словоутворюючою морфемою “un” набуває протилежного значення, а його сполучення зі словом “forsworn” створює трагічний образ у свідомості ліричного героя: “and purest faith unhappily forsworn”. Спільнокореневі слова “simple” та “simplicity” у контексті твору набувають протилежного емоційного забарвлення й утворюють протиставлення, бінарну опозицію: «проста правда, щирість» і «простацтво». Так само й суголосні слова “captive” і “captain” (звукова атракція “capt” і “capt“) завдяки словосполученням, в яких вони знаходяться, набувають цілком протилежного значення й теж стають елементами опозиційної системи сонета: добро – зло. Вони виконують у реченні різні синтаксичні функції:

captive good – ознака предмету, означення,

captain ill – предмет із ознакою, додаток.

Слова “art”(мистецтво) і “authority”(авторитет) мають фонічну суголосність, але у вірші вони антитетичні.

Виникає враження, що ліричний герой спочатку міркує про позитивні речі (віра, честь, сила, мистецтво, правда), а потім вже помічає негативні (зречена, зневажена, зганьблена, збезчещена, скалічена). Отже, така людина й сама чесна, добра, порядна, до того ж має гострий критичний розум. Таким є ліричний герой, до певної міри він відтворює естетичні ідеали й погляди самого В. Шекспіра. Отже, препозиція у сонеті позитивних ідеалів ліричного героя виступає як додатковий засіб його власної характеристики. У творі це представлено на прикладі позитивних тверджень з рядків 4-9 та 11.

Д. Паламарчук у плані лексичної достовірності дещо відхилився від тексту оригіналу. Наприклад, замість пасивного дієприкметника ‘tired’ («утомлений»), використав активну форму дієприслівника «стомившись». Граматична форма дієприслівника сприяє створенню у свідомості читача враження, що герой займає у житті активну позицію, бо морфема -сь вказує на суб'єкт дії, тобто він сам утомився. В. Шекспір обрав граматичну форму дієслова Passive Voice, яка передає в залоговій формі ідею пасивного стану героя, бо він утомлений пороками суспільства.

Якщо порівняти підрядник тексту і переклад Д. Паламарчука за рядками, виявиться кілька невідповідностей. Але слід урахувати, що закони створення поетичного тексту вимагають не лише досконалого володіння технікою віршування, а передовсім розуміння «духу» тексту. І задля відтворення «духу» тексту доводиться вдаватися до змін у лексичному складі та навіть до змін у розташуванні словесно-поетичних образів. У сонеті розглядається 11 образів пороків суспільства (2-12 рядки). Д. Паламарчук розташовував їх у довільному порядку:

- 2-й рядок не відповідає тексту оригіналу;
- 5-й рядок відповідає за змістом 8 рядку оригіналу;
- 7-й рядок відповідає 5;
- у 8-у рядку знов повторюється значення 5-го, але з більшою емоційною напругою;
- у 9-у вміщено образ із 12 рядка;
- у 10-у – образ із 9 рядка;
- у 12-у – образ із 10 рядка оригіналу.

Збігаються за змістом лише рядки 3, 4, 6. В 11-у рядку створено образ втомлюваності ліричного героя, але образ його дії повністю протилежний відповідному образу із тексту оригіналу [3, с. 35].

Висновки. У процесі аналізу було повідомлено про фонові знання до сонету, доведено значення морфолого-синтаксичних конструкцій у розкритті основної ідеї твору, виявлено деякі невідповідності між оригіналом і перекладом у лексиці, граматиці, і відтворенні образу ліричного героя. Однак вважаємо, що перекладачі зуміли передати трагічно-піднесений настрій душі поета. Та й остання фраза у перекладах дорівнюється за значенням міркуванню ліричного героя тексту оригіналу. В. Шекспір висловив думку про те, що він не може залишити друга самотнім у цьому жорстокому світі. У своїх перекладах Д. Паламарчук і С.Маршак «ухопили» цю думку і через 400 років яскраво і талановито висловили її.

Література

- 1.** Английская поэзия в русских переводах (XIV-XIX века : Сб. / [сост. М.П. Алексеев, В.В. Захаров, Б.Б. Томашевски / На англ. и русск. яз]. М.: Прогресс, 1981. 684 с.
- 2.** Паламарчук Д. Подзвіння. К.: Український письменник, 1995. 166 с.
- 3.** Скрипник Т.М. Аналіз англомовної поезії у процесі вивчення дисципліни «Світова література». К.: Вид-во Європейського ун-ту. 2011. 125 с.